

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	24.11.2019
Received / Makale Geliş	21.09.2019	Published / Yayınlanma	27.11.2019

KADIN İSTİHDAMINI ARTTIRMAYA YÖNELİK SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS IN SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECTS FOR WOMEN EMPLOYMENT

Öğr. Gör. Aslı ÖZEN ATABEY

Kahraman Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Maliye Bölümü,
Kahramanmaraş / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-6122-1101

Öğr. Gör. Nur Banu ATEŞ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Pazarlama ve Reklamcılık
Bölümü, Kahramanmaraş / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0003-0683-9790

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1584>

Reference: Özen Atabay, A. & Ateş, N. B. (2019). Kadın istihdamını arttırmaya yönelik sosyal sorumluluk projelerinde sivil toplum kuruluşlarının rolü. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(44), 3761-3772.

ÖZET

Kadınların ekonomik yaşama katılmaları ile toplumsal ve ekonomik kalkınmadan yararlanma biçimleri ve ölçüleri doğru orantılı değildir. Bu açıdan toplumun dezavantajlı kesimlerinden olan kadınlar, işsizlik riski ile en çok karşı karşıya kalan gruplardandır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren önemli kriterlerden biri olan kadın istihdamı, sürdürülebilir kalkınmada anahtar rol oynadığı gibi cinsiyet eşitliğinin sağlanması bağlamında sosyal dönüşümün gerçekleştirilmesi için de önem arz eden hususlardandır.

Ülke nüfusunun yaklaşık olarak yarısını oluşturan kadınların istihdamını arttırmaya yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) gerçekleştirdikleri projeler olumlu sonuçlar yaratmaktadır. Demokratik toplumların vazgeçilmezi olan Sivil Toplum Kuruluşlarını (STK), gönüllü ve herhangi bir çıkar beklentisi olmaksızın toplumun çıkarlarını korumak için kamuoyunda gündem yaratıp siyasal iradeyi etkilemeyi amaçlayan bir örgütlenme türü olarak tanımlayabiliriz. Toplumsal sorunlara etkili ve uzun dönemli çözümler bulmayı amaçlayan STK'lar kadınların eğitim, kültür ve sosyal hayatta olduğu gibi işgücü piyasasında da maruz kaldıkları ayrımcılığı ve eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerde bulunmaktadır.

Çalışmada ülkemizdeki kadın istihdamının sağlanması konusunda farkındalığın oluşturulması amacıyla STK'lar tarafından gerçekleştirilen sosyal sorumluluk projeleri içerik analizi yöntemi ile incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: STK, kadın istihdamı, sosyal sorumluluk.

ABSTRACT

Women's participation in economic life and the ways and measures of social and economic development are not directly proportional. In this respect, women from disadvantaged segments of the society are among the groups most exposed to the risk of unemployment. Women's employment, which is one of the important criteria showing the level of development of countries, plays a key role in sustainable development and is also important for achieving social transformation in the context of achieving gender equality.

The projects carried out by Non-Governmental Organizations (NGOs) aiming at increasing the employment of women, which make up about half of the country's population, have positive results. Civil Society Organizations (NGOs), which are indispensable for democratic societies, can be defined as a type of organization that aims to influence the political will by creating public agenda in order to protect the interests of the society voluntarily and without any expectation of interest. NGOs aiming to find effective and long-term solutions to social problems take steps to eliminate discrimination and inequality that women are exposed to in the labor market as well as in education, culture and social life.

In this study, social responsibility projects realized by NGOs in order to raise awareness about the employment of women in our country are examined by content analysis method.

Key words: NGOs, women employment, social responsibility.

1. GİRİŞ

Uygarlık tarihi içerisinde insanların ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelerek hareket ettikleri (avlanma, barınma vb. iş bölümleri) bilinse de toplu yaşama geçerek bir devlet çatısı altında toplanmak çok daha büyük ve kapsamlı örgütlenmelerin başlangıcını oluşturmuştur. Tarihsel gelişim içerisinde devletlerle başlayan ve birinci sektör olarak adlandırılan bu örgütlenme yapısını zaman içerisinde özel sektörün oluşturduğu ikinci sektör ve günümüzde sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu üçüncü sektör izlemektedir (Tayşir ve Pazarcık, 2006:73). Sivil toplum kuruluşları günümüz dünyasının en önemli siyasi, kültürel aktörlerinden birisidir.

Latince "civis" kökünden türetilmiş olan "sivil" sözcüğü "yurttaş" anlamında kullanılmakta olup "sivil toplum" terimi ise, "yurttaşlar toplumu" olarak çevirisi yapılan Fransızcadaki "société civile" den gelmektedir (Ercan, 2002: 75). Sivil toplum genel olarak gönüllülük esasını devletle aile arasında kendi kendinin yaratıcısı olan, hukuka ya da ortak değerlere dayanan bir düzenle sınırlı, devletten özerk, örgütlü toplumsal yaşam alanı olarak ifade edilebilmektedir (Aslan, 2010: 261). Günümüzde, toplumun üzerindeki siyasi otorite baskısının ortadan kalkmasını ifade eden "sivil toplum" terimi, toplumun demokratik bir yapı içerisinde kendi kendini yönlendirmesi anlamına gelmektedir (Bolay, 1997: 7). Esas olarak, sivil toplum denilince devletin dışında olma ve kendi içinde demokratik bir işleyişin olması olmak üzere 2 ölçüt akla gelmektedir (AB Uyum Süreci ve STK'lar, 2004: 147).

1370'lerin sonunda İngiltere'de çıkan bir isyanda John Ball'ın söylemleri neticesinde "sivil toplum" teriminin dostluk, arkadaşlık, insanların gönüllü olarak bir araya gelmesi ve bir şeyler yapması anlamına geldiği düşünülmektedir. Ancak o tarihten bugüne dek sivil toplum kavramı farklı dönemlerde farklı şekillerde düşünülmüştür. İlk olarak 17. yüzyıldan 18. yüzyıl ortalarına kadar sivil toplum; modern toplum, modern insan ve modern ilişkiler örgüsünün tamamlayıcı ögesi haline gelmiştir. 1980'lere gelindiğinde, sivil toplum kavramı özgürlük kavramı ile birlikte anılmakta olup yalnızca insanların özgürleştirilmesindeki değil, devletin de demokratik bir yapıya dönüştürülmesindeki önemine vurgu yapılmaktadır. 1990'lı yıllar ise sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanmasında sivil toplumun önemine vurgu yapılan üçüncü dönemi oluşturur. Bu dönemde başlayan sivil toplum anlayışında Alman felsefeci Jürgen Habermas'ın etkisi büyüktür. Ona göre sivil toplum; ilki siyasi partiler yani devlet ve bürokrasiden oluşan politik toplum; ikincisi, pazar ilişkilerinden oluşan ekonomik toplum; üçüncüsü, bu toplumların dışında yer alıp, siyasi partilere etki eden sivil toplumdur (Keyman, 2004: 3-8).

Zamanla toplumsal değişimin önemli bir alanı haline gelmiş olan sivil toplumun iletişim ve müzakere alanının örgütsel yaşam ve kamusal alan olarak hareket etmesini sağlayan STK'ların da sayıları ve önemi giderek artmıştır (Keyman, 2006: 10). Toplumlara yönlendirme konusunda önemli aktörlerden biri olan Sivil Toplum Kuruluşları (STK), dünyada ve Türkiye'de çeşitli isimlerle tanımlanmaktadır. Yasama, yürütme, yargı ve medyadan sonra "Beşinci Güç", kamu ve özel kesimden sonra "Üçüncü sektör" olarak nitelendirilen STK'lar için günümüzde Türkçe literatürde Gönüllü Teşekküller (GT), Sivil Toplum Örgütleri (STÖ), vakıf, dernek, sendika, gibi isimler yanında, batı dillerinden alınan "Enciola" (NGO) da sıkça kullanılmaktadır (Yatkin, 2008:31). Aslında sivil toplum kavramı insanların maddi ve bireysel çıkarlarını bir kenara bırakan kültürel bir zemin olarak algılanmaktadır. Ayrıca bu zemin; grup çıkarlarını, sosyoekonomik tabakaların, meslek gruplarının ya da zümrelerin kârlarını ve ilgilerini dile getirme, bu çıkarları doğrultusunda devlet iktidarını etkileme amaçlı faaliyetlerde bulunma alanını ifade etmemektedir (Köker, 2000:117-119).

STK, genel anlamda devletin hukuki, ticari, idari ve kültürel organlarının dışında, yurttaşların ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak talep gibi temeller üzerinde gönüllü olarak bir araya geldikleri alanları kapsamaktadır (Duman, 2003: 365; Uğur, 1998: 35). STK'lar müstakil bir kuruluş, bir kuruluşun temsilciği ya da şubesi olarak; aktivite merkezli STK'lar (spor, kültür, rekreasyon vb. alanlarda faaliyetler gösterirler), toplum merkezli STK'lar (siyasi partiler, sendikalar, çevre örgütleri, yerel toplum örgütleri vb.) ve refah merkezli STK'lar (sosyal hizmet, sağlık, eğitim vb. hizmeti sunarlar) olarak faaliyet gösterebilmektedirler (Özdemir, Başel ve Şenocak, 2009: 158). Sivil toplum kuruluşlarının temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Tekeli, 2012:29-30):

- STK'lar gönüllülük esasına ve özel alandan fedakârlık yapılması ilkesine dayandırılmalıdır.

- STK'ların nihai amaçları herhangi bir iktidar oluşturma arayışı gütmeksizin topluma hizmet sunmak, fayda yaratmak, toplumsal iyiye katkıda bulunmak olmalıdır.
- STK'lar açık ve belli bir konuda uzmanlaşmış olmalıdır. Bu sayede sivil toplum alanının iktidar oluşturma amacı, çatışmalı bir alan haline gelmesi önlenmiş olacaktır.
- STK'lar alanında hiyerarşik ilişkilerden ziyade daha çok yatay ilişkilerin ön plana çıkmalıdır. Bu özellik sivil toplum kuruluşlarından beklenen demokrasinin güçlendirilmesi işleviyle yakından ilişkilidir.

Sivil toplum kuruluşları gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde döngüsel bir gelişim göstermektedir. 1775-1918 yılları arasında uluslararası düzeyde tarihsel STK'lar ortaya çıkmış olup 1919-1934 yıllarında sorumluluk alarak gelişmişler ve kamu ile olan ilişkileri artmıştır. 1935-1944 ayrılarak 1945-1949 yıllarında kabul görülüp resmileşmişlerdir. 1950-1971 yıllarında STK'ların faaliyetlerinde bir durgunluk yaşanmış olup 1972-1991 yıllarında tekrar toplumsal faaliyetlere yoğunlaştıkları ve 1992'den bu yana ise güçlenmeye devam ettikleri gözlenmiştir (Çiftçi, 2010-2012: 7).

Sanayi Devrimi sonrasında ise devrim öncesinde faaliyette bulunan kurumların yetersiz kaldığı ve bunların yerini yeni kurumların alması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Artan kentleşme ile birlikte geleneksel sosyal koruma kurumları zayıflamış ve sanayi toplumlarında bu kurumların görevi devletin üzerine kalmıştır (Güloğlu, 1998: 39). Ayrıca 1929 Buhranından sonra talep kaynaklı ekonomik bunalımdan kurtulabilmek için Keynesyen ekonomi politikalarının benimsenmesi sonucu müdahaleci bir devlet tipi ortaya çıkarak "refah devleti" anlayışı gelişmiş ve STK'lara duyulan ihtiyaç oldukça azalmıştır. (Özdemir, Başel ve Şenocak, 2009: 167). Birleşmiş Milletler (BM) gibi birçok alanda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar ve Avrupa Birliği (AB) gibi bölgesel oluşumlar; çevre, kadın, çocuk ve insan hakları gibi kavramı üye ülkelerin politikalarında yer almasını sağlamış ve bu konuları içeren yerel sivil toplumsal hareketlerin canlanmasını sağlamıştır. Ayrıca Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki merkezi bürokratik devlet yapılarının başarısız olması sonucu ortaya çıkan küresel gelişme ve değişimler sivil toplum hareketlerinin canlanmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler neticesinde aktif ve katılımcı bir sivil toplum anlayışı öne çıkmıştır (Yılmaz, 2003: 320).

Batıda, yaşanan modernleşme, sanayileşme ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan kentleşme sonucu bireysel ve toplumsal özgürlüklerin gelişmesi, toplumdaki farklı çıkar gruplarının yönetim sürecine katılabilmeleri için sivil toplum kuruluşları oluşturulmuşken, Ülkemizde ise batıdakinden farklı bir süreç yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir.

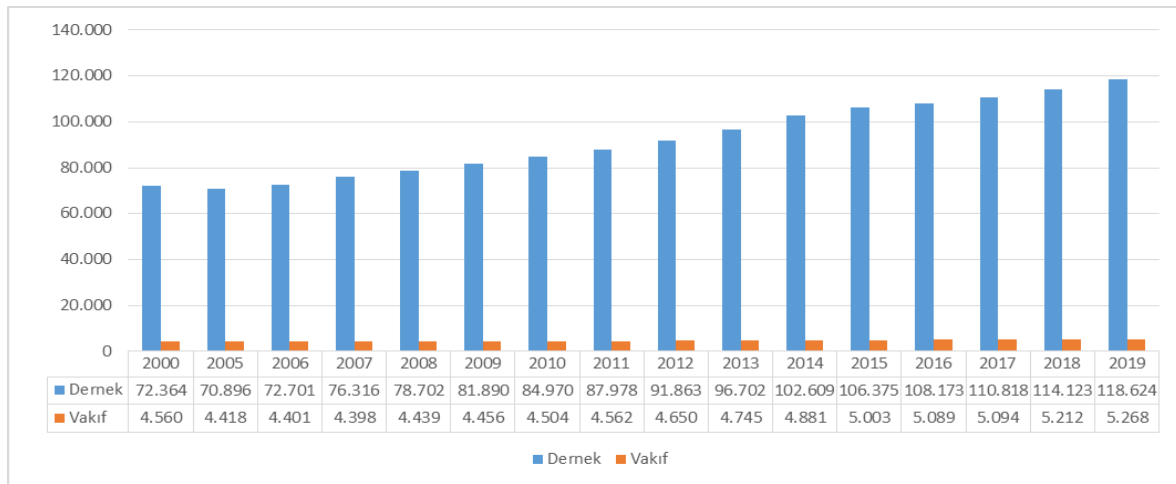
Türkiye'de sivil toplumun tarihine ilişkin tartışmalar, kesin veriler olmamakla birlikte, sivil toplum kuruluşlarına ilişkin veri toplama çalışmaları tarihinin oldukça yeni olduğu kesindir. Dünya Bankası'nın "Türkiye'de STK'lar" konusunda hazırladığı rapora göre, Türkiye'de sivil toplum kavramı gönüllülük kavramı ile birlikte gelişmiş olup bu Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yıllarına kadar uzanan ve neredeyse 700 yılı kapsayan bir süreçtir. Bir vakıf imparatorluğu olarak da bilinen Osmanlı Devleti'nde sivil oluşumlar olarak vakıflar; toprakların imar edilmesinden, açların ve yoksulların doyurulmasına ve giydirilmesine kadar her alanda etkinlikler göstererek ciddi işlevler görmüşlerdir. Modern anlamda birer sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilmeyen bu oluşumlar sosyal güvenliğin oluşmasında, toplum içinde fakirlerin, açların, yolda kalmışların, yetimlerin, kimsesizlerin barındırılması, giydirilmesi ve doyurulmasında devletin hizmet görmediği alanlarda hizmetler üstlenmede önemli görevler başarmışlardır (İğci, 2008:16).

Türkiye'de 1980'den önceki yıllar her tür özerk siyasi faaliyetin engellendiği, siyaset kavramının sistematik bir müdahale ile içinin boşaltılıp yeniden tanımlandığı bir dönem olmuştur. 1980 sonrası dönem sivil toplum ve STK'lar açısından bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Bu süreç içinde STK'ların toplum içinde yaygınlaştığını, sayılarının giderek arttığını, sivil toplum söyleminin toplumun neredeyse bütün bileşenleri tarafından benimsendiğini ve akademisyenler, siyasi partiler, hatta devlet aktörleri tarafından sürekli kullanıldığını söylemek mümkündür. İletişim alanındaki gelişmeler, küreselleşme ve refah devletinin yaşadığı krizin yanı sıra ülke içindeki önemli değişimlerin de etkisiyle Türkiye'de de devlet- toplum-birey ilişkileri açısından farklı bir döneme girilmiştir. Bu yıllarda sivil toplum alanında büyük kırılmalar meydana getiren üç önemli gelişmeye tanık olunmuştur. Bunlar sırasıyla, 1996 Habitat Kongresi, 1999 yılında yaşanan iki büyük deprem ve AB'nin Türkiye'yi resmen

aday ülke olarak ilan etmesidir. Bu üç gelişme de, sivil toplum tartışmalarını güçlendirmiş ve STK'ların katılımcı demokrasinin ve yönetişimin vazgeçilmez aktörleri olarak kabul edilmelerinin yanı sıra bu rollerinin tartışılmaya başlanmasında da önemli dönüm noktaları olmuştur (Özdemir, Başel ve Şenocak, 2009: 27-34).

“Sivil Toplum Kuruluşları (STK)” terimi, Türkiye’de resmi düzeyde ilk kez Haziran 1996’da İstanbul’da yapılan Habitat II Konferansı’nda kullanılmıştır. Konferans çalışmalarına hazırlık amacıyla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Tarih Vakfı’nın ortak projesine dayanarak Mayıs 1996’da ‘Sivil Toplum Kuruluşları Bilgi Merkezi’ kurulmuştur. Sivil toplum alanında vakıf, dernek, sendika ve meslek örgütleri faaliyet göstermektedir. Bir diğer önemli dönüm noktası 2001’de Türkiye’nin AB üyelik süreci çerçevesinde kabul edilen Kopenhag Kriterleri olmuş ve Türkiye’yi AB’nin demokratik değer ve uygulamalarını benimseyecek politik iradeyi gösterme mecburiyetinde bırakmıştır. Kopenhag Kriterleri beraberinde önemli reformları getirmiş, sivil toplumu özellikle hak ve özgürlüklerin temelinde etkilemiştir. Söz konusu reformlar ülkede örgütlenme özgürlükleri ve medeni haklar üzerinde 1980’den beri süregelen kısıtlamaları büyük ölçüde kaldırmış ve sivil toplum faaliyetleri için daha elverişli bir alan oluşturulmasını sağlamıştır. Ayrıca merkezi ve yerel seviyelerde insan hakları ve sosyal politikalar gibi önemli konularda diyalogu teşvik eden yeni yasal düzenlemelere gidilmiştir (TÜSEV, 2011:53).

2019 yılı itibariyle Türkiye’de Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü web sitelerinde yayınlanan istatistiklere göre, faal olarak 114 bin 123 dernek ve 5 bin 268 yeni vakıf faaliyet göstermektedir. Yıllara göre ülkemizde faaliyet gösteren dernek ve vakıfların sayısı aşağıdaki grafikte yer almaktadır (bkz. Grafik1).

Grafik 1. Ülkemizde Bulunan Dernek ve Vakıfların Yıllara Göre Sayısı

Kaynak: URL-1 ve URL-2’den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Sivil toplum kuruluşlarının yerine getirdiği görevler yaptıkları hizmetler ve üstlendikleri işlevler oldukça fazladır. STK’ların toplumun isteklerini devlete, devletin isteklerini de topluma duyurma ve uygulatma hatta devletin uygulamalarını denetlemek ve kararları beraber alma, devletin aldığı kararları toplumun uygulamasına yönelik iki yönlü siyasal işlevleri (Yıldırım, 2004: 81-85); bireylerin, gönüllü üyelik aracılığıyla diğer bireylerle bir arada olma, sorunlara karşı birlikte hareket etme ve çözüm yolları bulma, ortak payda etrafında çeşitli hedeflere ulaşma, toplumsal fayda sağlamaya yönelik çalışmayı deneyimleme fırsatı sunma ve üyelerin tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri faaliyetleri birlikte gerçekleştirme ve çeşitli amaçlara birlikte ulaşabilme gücünü de kazandırma gibi bireysel işlevleri vardır (Boztepe, 2014:155). Ayrıca STK’ların toplumsal dönüşüm ve değişimin sağlanması için, kamusal otoritenin tasarruflarını eleştirmek, yönlendirmek ve yapıcı tasarruflar konusunda geniş kesimleri önceden bilgilendirmek, toplumsal denetim sisteminin oluşumuna etki etmek, toplumsal yaşam kalitesini yükselterek dönüşüme, değişime aracılık etmek için sosyal, ekonomik, doğal yaşam vb. konularda toplumsal bilincin gelişmesine katkı sağlamak ve katılımı motive etmek, kitleye ulaşacak hizmetleri sağlamak, devletin eksik ya da yetersiz olduğu noktalarda toplumsal refah ve gelişim adına bazı hizmetlerin toplumsal düzleme aktarılmasına katkı sağlamak, kamu politikaları ve programlarının, çoğunluğun lehine değiştirilmesinde baskı unsuru oluşturabilmek, tutum değiştirebilme ve eğilim

belirleme etkisine sahip sivil toplum kuruluşları ile lobi faaliyetleri ile kamuoyunun beklentilerinin siyasî aktörlere yansımada önemli baskı unsuru olabilmek, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine aracılık ederek toplumsal tepki refleksinin oluşumuna katkı sağlamak, toplumun yalnızca tebaa olmadığı, siyasî aktörler ve yönetim tarafından farkındalığının sağlanmasında aracı olmak gibi kültürel işlevleri vardır (Cılızoğlu ve Karagöz, 2007: 12- 13).

Sivil toplum kuruluşlarının kamusal ve kurumsal sosyal sorumluluğun yayılmasında önemli bir rolü de bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, bazı kamusal sosyal sorumluluk projelerini geliştirerek bu programlarda teşvik destekleri ile şirketlerle işbirliği yapmaktadır (Broomhill, 2007:29). Sivil toplumunun gelişmesine bağlı olarak oluşan; sivil toplum kuruluşları, sosyal girişimcilik, kamusal sosyal sorumluluk ve sosyal işletme kavramları birbiri ile iç içe geçmiş özellik sergilemektedir. STK kavramının içeriğinde, merkezi ya da yerel yönetimin denetiminde olmayan, gönüllü olarak kurulmuş dernekler, vakıflar, siyasal partiler, spor kulüpleri, sendikalar, meslek odaları vardır (Tunçay, 2003: 10). Türkiye’de bu rolü üstlenen ve tam anlamıyla yerine getiren örgütler, dernek, vakıf, sendika gibi adlar altında ortaya çıkmaktadırlar (Biber, 2006: 32).

STK’lar, yasa gereği kurulan meslek kuruluşları, barolar, kooperatiflerden, sendikalardan, çeşitli alanlarda faaliyet göstermek amacıyla organize edilen gönüllü dernek, vakıf, inisiyatif ve platformlardan oluşmaktadır (Demirkaya ve Berzah, 2006: 63). Sivil toplum kuruluşları dürüst, adil, saygılı, güvenilir, sorumluluk sahibi ve hesap verebilir olmalıdır. STK’lar, genel olarak işsizlik düzeyinin azaltılması başta olmak üzere özellikle kadınlara yönelik istihdam alanlarının artırılmasında, rehberlik ve kariyer hizmetleri sunmada, mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesinde de aktif bir rol üstlenmektedir.

2. İSTİHDAMDA KADININ YERİ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Geçmişten günümüze kadınlar çeşitli nedenlerden dolayı hem işgücü piyasasına girememekte hem de iş hayatında türlü zorluklarla karşılaşmaktadır. Kadının istihdam edilmesi toplumsal ve ekonomik birçok etki yarattığı için ülkemizin makroekonomik istihdam politikalarında önemli bir yere sahiptir. Kadının istihdama katılımının yarattığı makroekonomik etkiler şunlardır (Günsoy ve Özsoy, 2012: 25; Yılmaz ve Zoğal, 2015: 7):

- Kadının istihdam ediliyor olması erkek-kadın eşitliğinin sağlanmasının en önemli koşullarından biridir. Kadınlar istihdam edildiklerinde ekonomik bağımsızlığa kavuşur ve böylece hane içi karar alma süreçlerindeki güçleri artar.
- Çalışma yaşındaki toplam nüfusun neredeyse yarısını oluşturan kadınların istihdamı, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve dengeli bir sosyal kalkınma açısından çok önemlidir.
- Kadınların işgücüne katılımlarının artmasının, yoksulluğun azalması açısından da hayati önemi vardır. Kadınların istihdamı, daha yüksek gelir ve daha iyi yaşam standartlarına kavuşmayı sağladığı için yoksulluğun da azalmasını sağlamaktadır.
- Kadınların işgücüne katılımının ekonomik ve toplumsal açıdan çok önemli zincirleme etkileri vardır. Kadınların istihdamının özellikle tasarruf eğilimlerine, harcama alışkanlıklarına, sağlık ve eğitime ayrılan paylara, doğurganlığa, çocuk ölümlerine ve dolayısıyla sürdürülebilir büyüme ve kalkınmaya çok önemli etkileri olmaktadır. Kadının işgücüne katılması ek gelir yaratmasından ve kadının tasarruf eğiliminin erkeklere göre daha fazla olmasından dolayı hane halkının tasarruf alışkanlıkları artmaktadır. Bu artış ise makroekonomik dengeler ve sürdürülebilir büyüme için çok önemli olan cari açık ve tasarruf yetersizliği sorununun çözümüne katkı sağlayacaktır.

Sanayileşmenin getirdiği yeniliklerle tarımsal üretiminde verimlilik artarken, şehirlerde yeni üretim tesislerinin açılması köyden kente göçü hızlandırmıştır. Toplumdaki yaşam şartlarının ve tüketim kalıplarının değişmesi, bireysel olarak üretilen tüketim ürünlerini pazardan satın alma eğiliminin ortaya çıkması, kadınların işgücüne katılmalarını arttırmıştır. Ancak sanayileşmenin hız kazanmasıyla birlikte sosyal refahın gelişmesi, eğitim sürelerinin ve emeklilik yaşının uzamasına, boş zaman tüketiminin artması işgücüne katılım oranlarının azalma eğilimine girmesine neden olmuştur (Sağlam, 2018: 5).

Türkiye’de kadınların kırsal alan haricinde üretime katılması kapitalizm ile gerçekleşmiş olup, Tanzimat Dönemi ile birlikte kadınlar ilk, özel sektörde çalışma hayatına girmişlerdir. 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise sağlık ve eğitim alanı başta olmak üzere kamu sektöründe de istihdam edilmeye

başlamışlardır. Kadınlar II. Dünya Savaşı'ndan sonra tarım ve el sanatları dışındaki diğer iş alanlarında da çalışmaya başlamış ve bu durum planlı dönemde hız kazanmıştır (Önder, 2013:37-41). 19. Yüzyıldan sonra erkeklerin savaşa katılması, kadınlara ödenen ücretlerin düşük olması ve kadınlarda sendikalaşmanın artması ile birlikte istihdamda kadınların payı ciddi oranda artmıştır ve Balkan Savaşları, I. Dünya, İstiklal ve II. Dünya Savaşları sırasında bu artış devam etmiştir (Makal, 2011: 120).

Cumhuriyet'in ilanı ile gerçekleşen devrimler neticesinde kadınlara pek çok haklar tanınmış ancak sağlanan bu hakların kadınlar tarafından kullanılmak yerine sadece korunması nedeniyle kadınların işgücü piyasasına girişleri gecikmiştir (Kocacık ve Gökçaya, 2005:196). 1923 tarihli Türkiye İktisat Kongresi'nde, Türkiye çapında kadınların madenlerde çalıştırılmasının yasaklanması, her ay üç gün izin verilmesi, doğum öncesi ve sonrası olmak üzere sekiz haftalık ücretli izin verilmesi kararları alınmıştır. 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile hem yetişkin işçiler hem de kadın ve çocuk işçiler için çalışma yaşı, izin süresi, işin konusu ve diğer çalışma koşulları hakkında koruyucu düzenlemeler getirilmiştir (Önder, 2013: 39).

1932–1934 yılları arasında çalışan kadınların oranı %25 civarında olup 1947 yılına kadar bu oranda ciddi bir değişim gözlenmemiştir (Makal, 2010:24-25). 1945 tarihli İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu ile kadın işçilerin annelik durumlarına dair sosyal güvence getirilmiştir (Önder, 2013:39-40). Türkiye'de kadının gerçek anlamda tarım dışındaki iş gücü faaliyetlerine katılması ancak 1950'lerden sonra gerçekleşmiştir. Kırsaldan kente göç etme, kent yaşamının özelliklerine uyum ve zihniyet değişimleri, aile yapısında ve ilişkilerindeki değişiklik kadının toplumdaki ve çalışma hayatındaki yeri ve konumunu değiştirmiştir. (Berber ve Yılmaz Eser, 2008: 3). 1963'te planlı kalkınmaya geçilmişse de kadın-erkek eşitliğini ya da kalkınmanın öznesi olarak kadınları hedef alan herhangi bir düzenlemeye rastlanılmamıştır. Ancak Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının (1990–1994) hedef ve stratejisinde kadın istihdamı ifadesi kullanılarak kadınların sosyal ve ekonomik kalkınmadan fayda sağlaması amacıyla, sağlık, eğitim ve kadın istihdam imkânlarının arttırılacağı ifade edilmiştir (Küçükcalay, 1998:40). 1990 yılına dek kalkınma planlarında toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınlarla ilgili politikalara ayrıntılı yer verilmemiş ve 1990 yılından sonra da, kalkınma planlarında kadınlara yönelik düzenlemeler çocuk aile ve özürülüler gibi özel ilgi gruplar dışında ele alınmamıştır (DPT,1994, s.9-117)

2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda ise, başta gençler ve kadınlar olmak üzere işgücüne katılım oranlarının ve istihdamın artırılması, işsizliğin azaltılması, önemini korumaktadır. Ayrıca bu plan çerçevesinde "Kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranlarının sırasıyla yüzde 34,9 ve yüzde 31'e yükseltilmesi" somut olarak belirlenmiştir (Önder, 2013: 39-41). Ülkemizde nüfusun neredeyse yarısını oluşturan kadınlar istihdamda gerekli payı alamamakta, bu durum da hem atıl işgücünün hem de bağımlılık oranının artmasına neden olmaktadır (Sağlam, 2018: 5). Kadın istihdamının ülkemizin makroekonomik istihdam politikalarından bağımsız değerlendirilmesi mümkün olmamakla beraber, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) resmi internet sitesinden alınan verilerle hazırlanan Tablo 1'deki istihdam oranlarına bakıldığında cinsiyetler arasındaki açıkça göze çarpmaktadır.

Tablo 1. Türkiye'de Yıllara ve Cinsiyete Göre İstihdam Oranları (%)

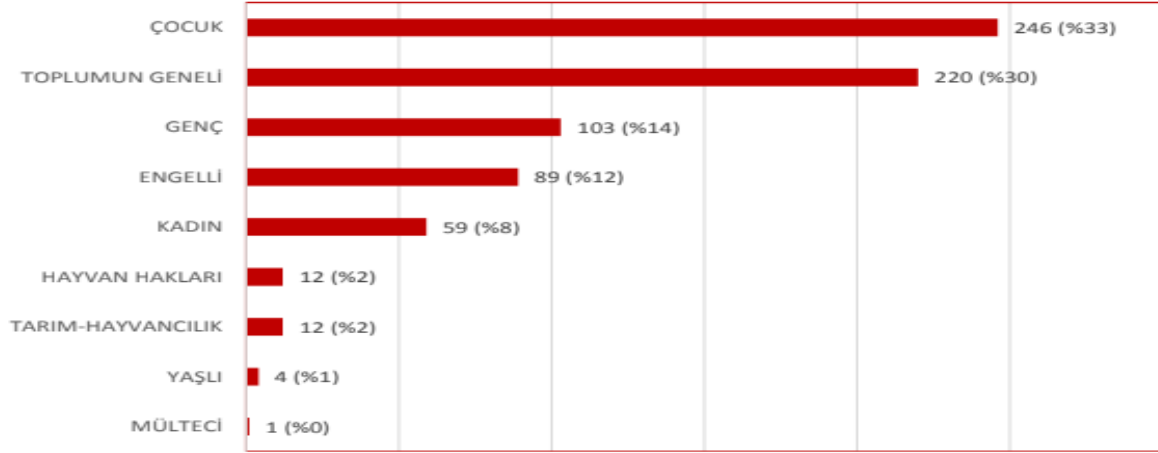
Cinsiyet	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Erkek	69,2	65	65,2	64,8	65	65,1	65,6	65,7
Kadın	25,9	26,3	27,1	26,7	27,5	28	28,9	29,4

Kaynak: URL-3'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Türkiye'de kadınların ekonomik ve sosyal yaşama, özellikle de istihdama daha fazla oranda katılımı konusunda son yıllarda gerek kamu kurumlarında, özel sektörde ve yerel yönetimlerde, gerekse de üniversitelerde ve sivil toplum kuruluşlarında ciddi bir farkındalık oluşmuştur. Henüz istenilen düzeyde olmamakla birlikte artması yönünde gerçekçi beklentilerin olduğu kadın istihdamında gelişme sağlanabilmesinde, kadın istihdamının artırılması yönünde toplumun tüm taraflarınca, özellikle de sivil toplum kuruluşları ve işbirliklerince yürütülen sosyal sorumluluk projelerinin rolü büyüktür.

İnsani Gelişme Vakfı (İNGEV) tarafından 2018 yılında ülkemizde çeşitli kuruluşların sosyal sorumluluk projelerine yönelik gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına göre projelerin hedef kitle sıralamasında ilk sırada toplumda en hassas gruplar olarak görülen çocuklar gelmektedir. Hedef kitle

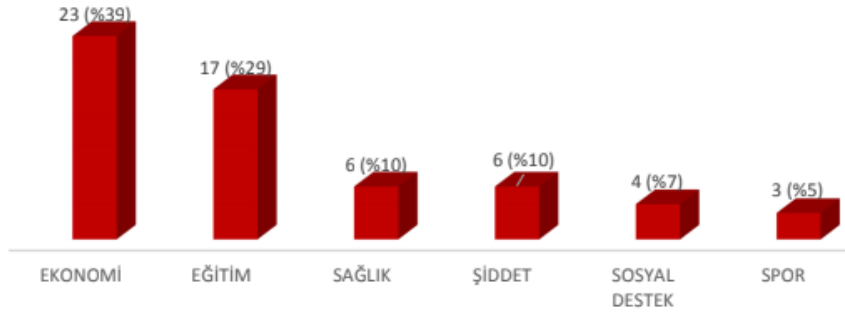
sıralamasında ikinci sırada görülen toplumun geneli sınıflandırması ise tercih edilen alanın kitle ayrımı olmaksızın herkese yönelik olduğunu ifade etmektedir. Üçüncü ve dördüncü olarak ise sırasıyla gençler ve engelliler gelmektedir. Beşinci sırada ise kadın hedef kitle bulunmaktadır (bkz. Grafik 2).

Grafik 2. Türkiye'de Sosyal Sorumluluk Projeleri Hedef Kitleleri

Kaynak: İNGEV, 2019:7

Hedef kitlenin kadın olarak seçildiği sosyal sorumluluk projelerinde en büyük payı sırasıyla ekonomi, eğitim, şiddet ve sağlık alanları almaktadır (bkz. Grafik 3). Kadınlara yönelik ekonomi alanında yapılan projeler istihdam artırıcı, gelir getirici ve meslek edindirici eğitimler, kadın güçlendirilmesine yönelik uluslararası prensiplerin kabulü, iş yerinde kadın haklarının geliştirilmesi, geleneksel kültüre dayalı el emeğinin geliştirilmesi ve teknolojik gelişim gibi alt alanları kapsamaktadır (İNGEV, 2019:11).

Grafik 3. Türkiye'de Kadınlara Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri

Kaynak: İNGEV, 2019:11

Sivil toplum kuruluşları kadın girişimcilerin üretim sürecine dâhil edilmesi, potansiyel kadın girişimcilerin iş hayatına girişlerinin sağlanması, istihdamı ya da mevcut girişimci kadınların desteklenmesi gibi bir takım faaliyetleri üstlenmeleri ahlaki değerleri ile birlikte sosyal sorumluluklarının da gereğidir. Kadınların, çalışma hayatına katılarak ve daha aktif rol olarak girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaları, gelişmekte olan ekonomiler için “stratejik” bir öneme sahiptir. Çünkü kadınların girişimciliğinin teşvik edilmesiyle iş dünyasının kullanılmayan potansiyeli etkin hale getirilmesi ve yeni iş sahaları oluşturulması sağlanacağı gerek akademik çevrede, gerekse iş dünyasında ifade edilmektedir.

Cumhuriyetin 100. kuruluş yıldönümü olan 2023'te dünyanın en büyük on ekonomisi arasında yer almayı kendine hedef koyan ülkemizin, bu hedefe kadınlar olmadan ulaşması mümkün olmayacaktır. Ülkemizde kadın mevcut durumunun analiz edilmesi, kadın istihdamının önündeki engeller ve söz

konusu engellere dair geliştirilecek çözüm önerilerin geliştirilmesinde STK'ların uzmanlığından yararlanması gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşları devlet ile toplum arasında bir köprü gibi kurgulanırsa, toplum ihtiyaçlarının bu kuruluşlar vasıtasıyla mahallî veya yerel düzeyde daha iyi algılanıp tespit edilebilmesi ve devletin yasal düzenlemeleri içinde bu ihtiyaçların çabucak giderilmesi suretiyle önemli bir sosyal politika fonksiyonu yerine getirilebilmektedir. Günümüzde Türkiye İş Kurumu, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü gibi kamu kuruluşları, AB komisyonu, BM gibi uluslararası kuruluşlar, Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), Kadın ve demokrasi Derneği (KADEM) ve Kadın Merkezi (KAMER) gibi sivil toplum kuruluşları kadın girişimciliğine yönelik programları destekleyen projelere yer vermektedir.

3. TÜRKİYE' DE KADIN İSTİHDAMINI ARTIRMAYA YÖNELİK YAPILAN SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİNDE STK'LARIN ROLÜ ÜZERİNE ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Sorunsalı

Çalışmanın amacı, ülkemizde kadın istihdamının artırılmasına yönelik yapılan sosyal sorumluluk projelerinde sivil toplum kuruluşlarının yerini ve önemini ortaya koymaktır. Bu amaçla gerçekleştirilen araştırmada ki aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır.

Araştırma sorusu 1: Ülkemizde son 20 yılda kadın istihdamını artırmak için yapılan sosyal sorumluluk çabalarının ne kadarı sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirildi?

Araştırma sorusu 2: Ülkemizde son 20 yılda sivil toplum kuruluşları tarafından kadın istihdamını artırmak için gerçekleştirilen sosyal sorumluluk çabalarının kaçında özel kesim ortaklığı söz konusu?

Araştırma sorusu 3: Ülkemizde sivil toplum kuruluşları tarafından kadın istihdamını artırmak için gerçekleştirilen sosyal sorumluluk çabalarının kaçında kamu ortaklığı söz konusu?

Araştırma sorusu 4: Ülkemizde kadın istihdamına yönelik yapılan sosyal sorumluluk çabalarını gerçekleştiren STK'ların kaç doğrudan kadınlarla ilgili?

3.2. Araştırmanın Örnekleme ve Yöntemi

Bu araştırma nitel bir alan çalışması olarak tasarlanmıştır. Araştırmada örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ve kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi belirleyici olmuştur. Bu doğrultuda ülkemizde son 20 yılda kadın istihdamına yönelik sosyal sorumluluk projeleri incelenmiştir. Zamanlama açısından son 20 yıl seçilmesindeki temel neden Türkiye'nin AB üyelik süreci çerçevesinde kabul edilen Kopenhag Kriterleri belirleyici olmuştur. Daha öncede belirtildiği gibi Kopenhag kriterleri önemli reformlar getirmiş söz konusu reformlar ülkede örgütlenme özgürlükleri ve medeni haklar üzerinde 1980'den beri süregelen kısıtlamaları büyük ölçüde kaldırmış ve sivil toplum faaliyetleri için daha elverişli bir alan oluşturulmasını sağlamıştır. Çalışmada belirlenen sosyal sorumluluk projelerinin bölgesellikten çok Türkiye geneli uygulanmış olması ölçütü geçerli olmuştur. Araştırmada kadın istihdamını artırmaya yönelik 35 kurumsal sosyal sorumluluk projesi analiz edilmiştir. Analizi yapılan KSS projeleri şunlardır (bkz. Tablo 2):

Tablo 2. Türkiye'de Son 20 Yılda Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik KSS Projeleri

Proje Adı	Proje Başlangıç Tarihi
Ekonomiye Kadın Gücü	2013
Nar Taneleri	2009-2013
Teknolojide Kadın Hareketi	2012
Kadınlar İçin Daha Çok ve Daha İyi İşler	2013-2016
Alo Kadın Girişimci Danışma Hattı	2016
Gönül Ağacı	2014
Girişimcilikte Önce Kadın	2017
Her kızımız bir yıldız	2004
Kadın İçin Erkek	2015
Kadın Ustalar Projesi	2017

Tablo 3. Türkiye'de Son 20 Yılda Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik KSS Projeleri (Devamı)

Proje Adı	Proje Başlangıç Tarihi
Filli Kadın Ustalar	2016
10000 Kadın Projesi	2008
Geleceğin Kadın Liderleri	2010
İyi İşler	2008
Kadından Kadına Köprü Projesi	2005-2007
Turizmde Kadın İstihdamı	2014-2015
Su Damlası	2005-2006
Proje 15	2018
Düş Ortağım	2018
Okyanus Yolcuları	2015-2016
Genç Fikirler Güçlü Kadınlar Projesi	2012-2016
Geleceğe Yatırım Yapın Ekonomik Büyüme Yürüten Kadınlar	2011-2013
Avrupa Birliği Yolunda Kadın Projesi	2006-2007
Kadın Fonu	2004-2008
Genç Kadınlar Staj Projesi	2004-2007
OPET Kadın Gücü	2018
Shell'de Kadın Enerjisi	2018
İyi Ki Annem Çalışıyor	2017
Kız Kardeşim Projesi	2018
Bal Arıları Mühendis Oluyor	2015-2017
Annemin İşi Benim Geleceğim	2012
ABC İle Yerli Terinde	2017
Kadına Güç İş Yok	2018
Ayna Gönülleri Projesi	2018
Mikro Girişimci Kadınlar İş Portalı	2009-2010

Belirlenen KSS projelerinin analizinde kullanılan kodlama cetveli 10 değişken; bu değişkenlerinde evet ve hayırdan oluşan 2 alt değişkeninden oluşmaktadır.

Tablo 4. Kodlama Cetveli

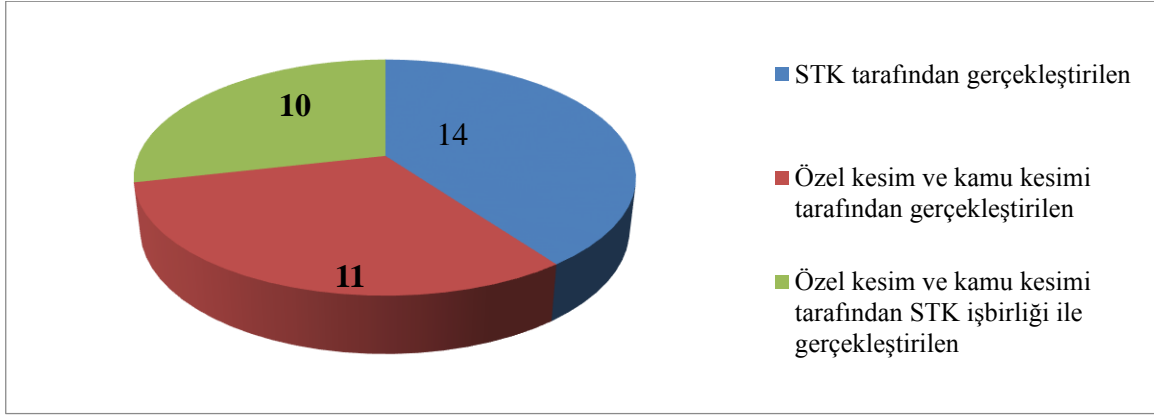
Değişkenler	Alt Değişkenler
KSS projesi STK tarafından yapılmıştır	Evet-Hayır
KSS projesi özel sektör tarafından yapılmıştır	Evet-Hayır
KSS projesi kamu kuruluşu tarafından yapılmıştır	Evet-Hayır
STK tarafından yapılan KSS de özel ortaklık vardır.	Evet-Hayır
STK tarafından yapılan KSS de kamu ortaklığı vardır	Evet-Hayır
STK tarafından yapılan KSS hem kamu hem özel kuruluş ortaklığı var	Evet-Hayır
STK doğrudan kadın odaklı	Evet-Hayır
STK özel kuruluşun	Evet-Hayır
Özel sektör tarafından STK ortaklığı	Evet-Hayır
Kamu kuruluşu tarafından STK ortaklığı	Evet-Hayır

3.3. Bulgular ve Yorum

İş dünyasında kadın etkinliğini artırmak, özel ve kamu kuruluşlarında kadın kaynaklarını değerlendirmek, özellikle kız çocukların mesleki seçimlerini eğitimle yön verebilmek, gelecekte girişimcilik ve kadın çalışan sayısının artırılması gibi birçok amacı bulunan 35 sosyal sorumluluk projelerinden 14'ü bir sivil toplum kuruluşu tarafından planlanarak hayata geçirilmiştir. 21 sosyal sorumluluk projesi ise özel ve kamu kuruluşları tarafından yapılmıştır. Özel ve kamu kuruluşları tarafından gerçekleştirilen 21 sosyal sorumluluk çalışmasının 10'unun da sivil toplum kuruluşlarının işbirliği bulunmaktadır. Bugün çeşitli sebeplerden dolayı STK'lar ve özel sektör işbirliği içine girmeyi istemektedirler. STK'lar genellikle dar maddi olanaklarla çalışırlar; gerçekleştirmek istedikleri tasarımlar için her zaman mali destek bulmak zorundadırlar. Çünkü çağdaş bir toplumda, STK'lar ne kadar çok sayıda olursa, toplumdaki bireylerin katılımı da o oranda artacaktır. Böylece demokratik dengeler sağlanacak ve kamu yararı gerçekleşecektir. Toplumsal bir soruna fayda sağlamak üzere kurulan işbirliği, işletmelerin kurumsal itibarlarının güçlenmesine de katkı sağlamaktadır.

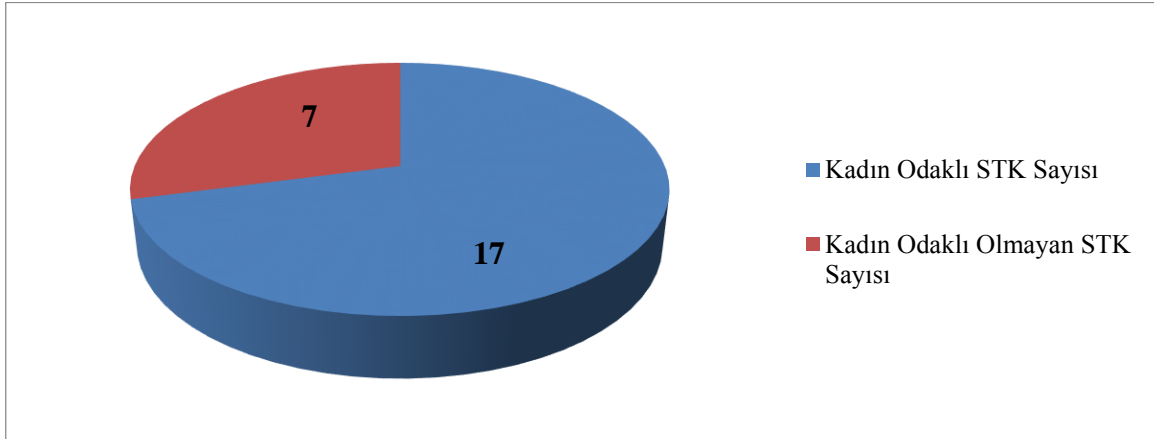
Son yıllarda işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı adı altında yürüttükleri veya destek oldukları kadın girişimciliğine yönelik projelerin kadınların potansiyellerini harekete geçirme noktasındaki etkisinin ortaya konulması önemli bir konuyu teşkil etmektedir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analizde sosyal sorumluluk projelerinin 3'ü sadece özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirilirken kamu kuruluşu tarafından gerçekleştirilen 4 KSS projesi bulunmaktadır. Hem kamu hem de özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen 4 sosyal sorumluluk projesi bulunmaktadır.

Grafik 4. Kadın İstihdamına Yönelik KSS Proje Yürütücü Dağılımı

Grafik 5. Kadın İstihdamına Yönelik KSS Proje Yürütücü Dağılımı

Sosyal sorumluluk projesini gerçekleştiren ve projelerin hedeflerine ulaşmasında stratejik destek sağlayan sivil toplum kuruluşlarının doğrudan kadın odaklı olup olmadıkları incelendiğinde 24 sosyal sorumluluk projesinin 17 sinde yer alan STK'lar doğrudan kadın odaklı sivil toplum kuruluşlarıdır. Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV), Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), Uçan Süpürge gibi kuruluşların yanı sıra özel işadamları tarafından kurulmuş olan vakıflar aracılığıyla da kurumsal sosyal sorumluluk projeleri yürütülmüştür.

Grafik 6. Kadın İstihdamına Yönelik KSS Projelerindeki STK'ların Kadın Odaklılık Durumu

4. SONUÇ

Türkiye'de, kamu kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları (STK), özel sektör vb. aktörler KSS uygulamalarına ve bu uygulamaların teşvik edilmesine katkıda bulunmaktadır. KSS faaliyetleri, uluslararası kuruluş ve STK'ların itici gücüyle ivme kazanmaktadır. STK'lar kurumsal sosyal sorumluluğun desteklenmesi konusunda devletin ortaklarıdır.

Sivil toplum kuruluşları (STK) yürüttükleri projeleriyle ve faaliyetleriyle sosyal sorumluluğun önemli örnekleri olmuştur. İşletmeleri sosyal sorumluluk anlayışı bakımından etkilemişlerdir. İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) anlayışının yerleşmesinin temelinde de bu etkileşimler yatmaktadır. Büyük ölçekli işletmelerin son yıllarda artan bir şekilde kadınlara yönelik KSS projelerini maddi, kurumsal, pazarlama odaklı, teknolojik vb. destekledikleri görülmektedir.

Kuruluşların, kurumsal kimlikleri üzerinde yoğunlaşarak etkin kampanyalar yapan kurumlar haline gelmesi gerekmektedir. Sosyal fayda sağlamaya yönelik kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları iyi planlanıp uygulandığında, hem toplum bu çalışmalardan fayda görmekte hem de STK ve özel sektör fayda sağlamaktadır. Sosyal sorumluluk uygulamaları esnasında kuruluşlar, genellikle sivil toplum kuruluşları ile ortaklık kurmayı ve etkinliği bu şekilde sürdürmeyi tercih etmektedirler. Bu anlamda en verimli sonucu elde etmek açısından en doğru sivil toplum kuruluşunu, işletmenin kendisine ortak olarak seçmeyi başarması önemlidir. Güvenilirliği ve saygınlığı kanıtlanmış sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği, toplumsal ve çevresel katkının etkinliğini arttırmaktadır. Her iki kurum tarafından işbirliğinin hedefleri belirlenmeli, hedefe ulaşma yolunda ölçümlenmeler yapılmalı, iletişim planlaması hazırlanarak, topluma ne şekilde duyurulacağına karar verilmelidir.

KAYNAKÇA

- AB UYUM SÜRECİ VE STK'LAR. (2004). *Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu XIV*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Vakfı Yayınları.
- ASLAN, S. (2010). Türkiye'de Sivil Toplum. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31), 260-283.
- BERBER, M. & YILMAZ ESER, B. (2008). Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz, İş Güç. *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(2).1303-2860.
- BİBER, A. (2006). *Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- BOLAY, S. H. (1997). Sivil Toplum ve Manası. *Yeni Türkiye Dergisi*, (Sivil Toplum Özel Sayısı), 7-8.
- BOZTEPE, H. (2014). Sivil Toplum Kuruluşlarında Halkla İlişkiler: Kurumsal Web Sayfalarının Bağışçı İlişkileri Açısından Fon Sağlama Aracı Olarak Kullanımı. *Erciyes İletişim Dergisi "Akademia"*, 3(4), 150-168.
- BROOMHILL, R. (2007). *Corporate Social Responsibility: Key Issues and Debates*. Dunstan Paper.
- CILIZOĞLU, G. Y. & KARAGÖZ, E. Ö. (2007). *Sivil Toplum Örgütlerinin Kamuoyu Oluşturma Süreci: Petrol-İş Sendikası Kampanya Analizi*. İstanbul: Ful Ajans.
- ÇİFTÇİ, C. (2010-2012). *Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları (Sivil Toplum Kuruluşları için)*. Türkiye'nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki (Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Doğulu Karadeniz Bölgeleri) Kadın ve KADIN STK'larının Güçlendirilmesi Projesi.
- DEMİRKAYA, H. & BERZAH, M. Ç. (2006). Stratejik Yönetim ve Manipülasyon Arası Olarak Sivil Toplum Kuruluşları. *III. Uluslararası STK'lar Kongresi: STK- Özel Sektör- Devlet Etkileşimi Bildiriler Kitabı* (s. 59-66). Çanakkale: C.O.M.Ü Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI [DPT]. (1994). *Kadın VII Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara, Ekim: Yayın No: 2358.
- DUMAN, F. (2003). *Sivil Toplum, Siyaset*. İstanbul: Lotus Yayınevi.
- ERCAN, H. (2002). Türkiye' de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 67-79.
- GÜLOĞLU, T. (1998). Genel Olarak ve Türkiye'de Yaşlı Nüfusun Sosyal Güvenliği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul*.
- GÜNŞOY, G., & ÖZSOY, C. (2012). Türkiye'de Kadın İşgücü, Eğitim ve Büyüme İlişkisinin VAR Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- İNSANİ GELİŞME VAKFI (İNGEV) (2019, Mart). *Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Almak Çalışması*. <http://ingev.org/raporlar/Ingev-Rapor-KSS.pdf>, Erişim Tarihi: 15.09.2019
- KEYMAN, E. (2006). *Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha*. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- KEYMAN, F. (2004). Türkiye'de ve Avrupa Sivil Toplum. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*. İstanbul Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi.

- KOCACIK, F., & GÖKKAYA, V. B. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 195-214.
- KÖKER, L. (2000). Sivil Toplum Modern Devletle Karşıtlık Oluşturmaktadır. *Sivil Toplum*, 10, 117-119.
- KÜÇÜKKALAY, A. M. (1998). Türkiye'de Planlı Dönemde Kadın Nüfusu ve Kadın İşgücü İstihdamındaki Gelişmeler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3, 35-44.
- MAKAL, A. (2010). Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği. *Çalışma ve Toplum*, (25), 13-41.
- MAKAL, A. (2011). Türkiye'de 1950-1965 döneminde Ücretli Kadın Emeğine İlişkin Gelişmeler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56(2), 117-155.
- ÖNDER, N. (2013). Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü. *Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1), 35-61.
- ÖZDEMİR, S. & BAŞEL, H. ve ŞENOCAK, H. (2009). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (56), 151-234.
- SAĞLAM, S. S. (2018). *Kadın İstihdam Raporu: Uluslararası ve Ulusal Politikalar*. file:///C:/Users/Asus/Downloads/kadın_sthdamı_sultan_seln_saglam%20(3).pdf. Erişim Tarihi: 19.09.2019
- TAYŞİR, E. A. & PAZARCIK, Y. (2006). Sivil Toplum Kuruluşlarında Çağdaş Yönetim Tekniklerinin Kullanım Alanlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Sivil Toplum/Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel ve Kavramsal Bakış* (s. 73-81). III. International NGO's Conference.
- TEKELİ, İ. (2012). *Türkiye İçin STK'lar ve Katılımcı Demokrasi Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- TUNÇAY, M. (2003). Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar. *Sivil Toplum Düşünce & Araştırma Dergisi*, 1(1), 9-13.
- TÜRKİYE ÜÇÜNCÜ SEKTÖR VAKFI (TÜSEV) (2011). *Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi II*, Türkiye Ülke Raporu. https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/step2011_web_SON.pdf, Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- UĞUR, A. (1998). *Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri: Merhaba Sivil Toplum*. T. Ulaş. içinde İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayını.
- YATKIN, A. (2008). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Güçlü Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği Üyesi Türkiye, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 2, 29-38.
- YILDIRIM, İ. (2004.) *Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- YILMAZ, A. (2003). *Çağdaş Siyasal Akımlar: Modern Demokrasilerde Yeni Arayışlar*. Ankara: Vadi Yayınları.
- URL.1 <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari>
- URL.2 <https://www.vgm.gov.tr>
- URL.3 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>